

מראי מקומות - תענית

ל:

א. מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין

כ' המגן אברהם (תקנה, כג) דלכא' טעם האיסור לעשות מלאכה הוא כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות. עוד כ' דאולי הטעם הוא משום עינוי, ובין כך ובין כך האיסור מתחיל כבר מבלילה, ודלא כמש"כ רש"י לעיל (יג) דהאיסור אינו מתחיל מבלילה, והק' הגבורת ארי (כאן) על רש"י, דבשלמא בתענית ציבור, דהאיסור מלאכה הוא משום עצרת, ונלמד מאסיפת זקנים, שפיר יש לומר דהאיסור הוא רק ביום, אבל בט' באב מהו הסברא לחלק, הא האיסור הוא משום היסח הדעת, וצ"ע. וכ' הרמ"א (תקנה, כב) דנהגו להחמיר עד חצות בכל מלאכה שיש בה שיהיו קצת, וביאר הגר"א, דכיון דכל האיסור הוא רק שלא ישכח מהעצה, זה שייך רק במלאכה שיש בה שיהיו.

ב. מאי בינייהו, איכא בינייהו שאר מטות, וכו'

הק' הגר"ז על הרמב"ם (הל' תענית [יא], ד"ה והנה, בסוגריים), איך הוזכר כאן כלל ענין של שאר מטות. וביאר ע"פ היסוד שהאריך לבאר שם, דנח' בגדר הדין כפ"י, אם הוא בגדר מתו מוטל לפניו, או בגדר אבל. דהיינו, דמודים חכמים לר"י דצריך לכפות מטתו, דהיינו דאסור לו לשבת על המטה, ומשום דגם מי שמתו מוטל בפניו אסור לשבת על המטה. אבל ר' יהודה ס"ל דהוא כאבל ממש, ולא כמי שמתו מוטל בפניו, וא"כ אינו רק אסור לשבת על המטה, אלא חייב גם בכפיית המטות, דבגדר אבל הוא, ולא רק כמי שמתו מוטל בפניו, והיינו דאיכא בינייהו שאר מטות, דאבל חייב גם בכפייתם. ועע"ש בתחלת דבריו דין אם דין כפיית המטה שייך גם בעט"ב בשעת סעודת המפסקת, או אם אין שייך אלא בט"ב עצמו.

ג. יום שהותרו שבטים לבא זה בזה

פרשב"ם בב"ב (קכא), שהותרה הסבת נחלה, שפסק אותו דור שנאסר להם הסבת נחלה, ואף עכשיו אם נשתיירו אחדים מאותו הדור, עדיין באיסוריהו קיימא, אבל שאר בני אדם, שלא היו מאותו הדור, היו מותרין לבא עם השבטים אחרים. והק' הגבורת ארי על פי' זה, (א) מה שמחה היא זו, הרי איסור זה לא נהג אלא לבני אותו דור, ובניהם כבר היו מותרין אף בחיי אבותם, ואיזה היתר נתחדש עכשיו. (ב) מה שייך לעשות יום טוב ביום מיתת אביהם, (ג) וכי דור של באי הארץ היו להם זמן קבוע למות כמו דור המדבר, (ד) ועוד היו משמע דעושים יו"ט ביום שכלו אבותם, ואי"ז דומה למה שעשו יו"ט ביום שכלו מתי מדבר, דזה היו או משום דנתבטלה הגזירה, או משום דחזר הדיבור ליחד עם משה. ולכן פי' הגב"א דהשמחה היא דביום ט"ו באב נתחדש להו דרשה זו, וקודם לכן היו אוסרים אף לדורות הבאים, ועכשיו נתחדש להם לדרוש דשייך רק לדור זה. וכ"כ הרש"ש בב"ב שם, דביום זה עמדו על דרשה זו. ולשון רש"י כאן הוא "ועמדו והתירו דבר זה בט"ו באב", ולכא' משמע כהגב"א והרש"ש.

ד. יום שהותרו השבטים לבא זה בזה

הק' המהרש"א בב"ב (קכא), מהי השמחה הגדולה בזה, הרי אם טוב לשבת א' שיהי' להם עוד נחלה, יהי' רע לשבת אחת. וביאר ע"פ מאי דא"י בסיפא, שבהן בנות ישראל וכו'. דהיינו, דהי' זה שמחה גדולה לבנות ישראל, דמקודם היו הבנות ישראל שהיתה להן נחלה אסורין להנשא לאנשים משבטים אחרים, ועכשיו היו מותרות, וזו הי'

השמחה [וכע"ז ביאר ג"כ השמחה שהיו יכולין להנשא לשבט בנימין, דאפי' מקודם הי' האנשים משאר שבטים מותרין לבנות בנימין, ורק בנות שאר השבטים היו אסורים לבני בנימין].

ה. יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל

הק' הרמב"ן בב"ב (קכא), הא לכא' משמע דכל האיסור הי' על דור זה, וא"כ מה שייך היתר שהותר, הרי מי שהי' אסור עדיין הי' אסור, ומי שהי' מותר הי' מותר מעולם. ות"י דאינו כן, אלא דלשון הנדר הי' דכל זמן שדור זה היו בחיים, הי' אסור על כל ישראל לבוא בשבט בנימין, אף מי שלא הי' מאותו הדור. ועכשיו שכלו כל אותו הדור, ממילא מי שלא הי' מאותו הדור הי' עכשיו מותר לבא בשבט בנימין.

ו. יום שכלו בו מתי מדבר

רש"י הביא מחז"ל דבכל ערב ט' באב היו חופרין קברים וכו', ובאותה שנה לא מת א', וסברו דטעו, עד ט"ו באב, וכו'. ולא ביאר רש"י למה באמת שום א' מהם לא מת, האם הי' משום דכבר מתו כל מי שהי' מבן כ' עד בן ס', או שלא מתו כולם. וע' תוס' בב"ב (קכא) שהביא ב' דעות בזה, ש' הרשב"ם דבאמת מתו כולם, אלא דמתו בשנה שעברה. והק' תוס' שם כמה קו', א"כ למה חפרו קברים לעצמם בשנה מ', הרי ידעו שלא היו נכללים בהגזרה. והביא בשם ר"ת דבאמת ריחם הקב"ה על אותם שהיו בני כ' בצמצום בשעת הגזרה, וזה הי' הי"ט, שנתבטלה הגזרה מעליהם. ומה דלא דיבר ד' עם משה עד לאחר שנה המ', אף דכבר כלו המתים בשנה שעברה, כ' תוס' דכיון דהם לא ידעו עדיין דנתבטלה הגזרה, א"כ היו בעצבות, וממילא לא הי' משה יכול לדבר עם ד'.

עוד כ' תוס' (כאן) מהלך אחר (דלא כהמדרש הנ"ל), דבאמת היו מתים בכל יום, ובט' באב יותר משאר הימים, וכלו המתים בט"ו באב ממש, ולכן עשו יו"ט.

עוד כ' תוס' (שם) מהלך (ג"כ דלא כהמדרש), דבאמת אפי' בשנה אחרונה מתו, אבל כיון דכלו עשו יו"ט, ומה שלא עשו הי"ט עד ט"ו הוא משום שהיו עדיין באבלות עד יום ט"ו (והעיר בזה הקובץ שעורים [ב"ב שסח] דחידוש גדול הוא, דהא ד' ימי אבלות אינן אלא דרבנן, וחי' תוס' דכבר נהגו בזה בדור המדבר).

ברש"י כאן, וכן ברשב"ם שם, מבואר דהיו"ט היה משום דמייחד הדבור עוד עם משה, ולא משום הא דכלו מלמות. אבל בתחלת דבריהם משמע דעשו יו"ט משום דכלו מלמות. ותמה הגבורת ארי כאן על פירושם, דלכא' ב' טעמים נפרדים הם, ומה אמרה הגמ' "דאמר" וכו' [עוד הק' על המדרש, איך שייך שיהי' טעות כ"כ בחודש עד ט"ו באב שהיו מסתפקים בזה], ולכן פי' כתוס', ודברי רש"י והרשב"ם צ"ע.

ז. לא הי' דיבור עם משה

פרשב"ם בב"ב (קכא), פה אל פה כבתחלה, אבל אם הוצרכו לדיבור, ה' דיבר ע"י מלאך או באורים ותומים. אולם ע' ברש"י כאן שכ' דמה דאמר' לא הי' דיבור עם משה, היינו דלא הי' דיבור עם משה ביחוד ובחיבה. והביא מי שפי' שלא הי' פה על פה אלא בחזיון לילה, וכ' דגמגום הוא. וכן כ' הגבורת ארי, דחלילה לומר דשום פעם הי' למשה רבנו הדבור ע"י מלאך או אורים ותומים או חזיון לילה.